

Surayo UMIRZOQOVA,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti o'qituvchisi
E-mail: umirzoqovas25@bk.ru

Qarshi davlat universiteti professori, N.X. Oripova P.f.d, taqrizi asosida

MODERN APPROACHES TO MOTIVATING LEARNING IN THE DIGITAL AGE

Annotation

The article is devoted to the problem of formation of motivation for educational activities in the era of digitalization of education. The article concretizes the features of cognitive, emotional and social development of the digital generation, as well as the nature of the motivational process. The interpretation of the term «anti-motive» is presented, the set of reasons for the decrease in motivation for educational activities is described.

Key words: Motivational process, anti-motive, motivational pedagogical technologies, self-reflection of motivational opportunities.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К МОТИВАЦИИ И МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ В ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

Статья посвящена проблеме формирования мотивации к учебной деятельности в эпоху цифровизации образования. В статье конкретизированы особенности когнитивного, эмоционального и социального развития цифрового поколения, а также характер мотивационного процесса. Представлено трактование термина «антимотив», описана совокупность причин снижения мотивации к учебной деятельности.

Ключевые слова: Мотивационный процесс, антимотив, мотивационные педагогические технологии, саморефлексия мотивационных возможностей.

ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA TA'LIMDA O'QUVCHILARNI MOTIVATSIYA QILISH

Аннотация

Maqola ta'limni raqamlashtirish davrida ta'lim faoliyati uchun motivatsiyani shakllantirish muammosiga bag'ishlangan. Maqolada raqamli avlodning kognitiv, hissiy va ijtimoiy rivojlanishining xususiyatlari, shuningdek motivatsion jarayonning tabiati ko'rsatilgan. «Antimotiv» atamasining talqini taqdim etiladi va ta'lim faoliyati uchun motivatsiyaning pasayishi sabablari tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: Motivatsion jarayon, antimotiv, motivatsion pedagogik texnologiyalar, motivatsion qobiliyatlarni o'z-o'zini aks ettirish.

Kirish. Raqamli avlodning kognitiv rivojlanishiga oid xususiyatlar orasida tadqiqotchilar «mozaik» yoki «klip» fikrlash, diqqatning tarqalishi, diqqatni bir predmetda 8 soniyadan ko'proq saqlash qobiliyatsizligi, katta hajmdagi matnlarni o'qish va tushunish qobiliyatsizligi, leksikaning cheklanganligi, shuningdek, «suzib yuruvchi dunyo tasavvuri», virtual va haqiqiy dunyolarni aralashtirishni kiritadilar [1].

Raqamli avlodning emosional-iroda rivojlanishida olimlar va amaliy pedagoglar o'quvchilarning sezgirlik tajribasining kambag'aligi, soddalashtirilgan haqiqat tasavvurini, haqiqiy hayotni « juda zerikarli» va « juda sekin» sifatida qabul qilishini ta'kidlaydilar. Ular sabrsizlik va darhol mukofotlanish ehtiyojini ko'rsatadilar, tizimli ta'lim faoliyatiga qodir emaslar [2].

Ijtimoiy rivojlanish nuqtai nazaridan zamonaviy sharoitlarda o'quvchilarda infantilizm, ya'ni shaxsning rivojlanishining yuqori intellektual darajasi bilan ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishning orqada qolgan darajasi o'rtasida disbalans kuzatiladi. Bir tomondan – individualizm, o'zining takrorlanmasligi va noyobligiga ishonch, ikkinchi tomondan – jonli mulqotga bo'lgan ehtiyojning kamayishi, hamkorlikka tayyor emaslik, o'z ichki dunyosiga e'tibor va mo'rt axloqiy-etik qarashlar. Umuman olganda, o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishida asosiy rol tarmoqdagi ijtimoiylashuvga tegishli bo'lib, onlayn ham o'sishning barcha bosqichlarida «ma'ruzachi guruh» sifatida qabul qilinadi. Onlayn «ma'ruzachi guruh» o'quvchilarning rol modellari va ijtimoiy davranish trendlarini belgilaydi [2].

Ma'lumki, motivatsiya, psixologik hodisa sifatida, tadqiqotchilar tomonidan turli nuqtai nazarlardan tushuntiriladi. Adabiyot manbalari motivatsiyani muvaffaqiyatli ta'limning omillaridan biri sifatida ko'rsatadi, va o'quvchilarning ijobiy motivatsiyasining pasayishi ta'limning muvaffaqiyat va samaradorligining kamayishiga olib keladi. Ma'lumki, o'rganishning mazmuni va jarayoni bilan bog'liq motivlarni rivojlantirish barcha umumiy ta'lim fanlarida ta'lim natijadorligini oshirishga yordam beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'qish faoliyatining asosiy motivlari tashqi va ichki bo'lishi mumkin. Albatta, o'quvchilar faoliyati ichki motivlar yordamida muvaffaqiyatga erishishga yo'naltirilishi ma'qul. Shu bilan birga, pedagog tashqi ijobiy motivlarning tashqi salbiy motivlarga aylanishini nazorat qilishi muhimdir. Motivatsiya jarayonining xususiyati shaxsning qanday ehtiyojlari uni boshlashi bilan bog'liq. Masalan, K. Sheremetyev

shaxs motivatsiyasini iroda kuchi bilan o'zgartirish mumkin emasligini ta'kidlaydi, chunki motivatsiya ongga yetmaydi va uni o'z tasvirlari va fikrlari kabi osongina boshqarib bo'lmaydi.

Ta'limga ijobiy motivatsiya zarur bilim kompetensiyalarini muvaffaqiyatli egallashni ta'minlaydi. «Motivatsiya omili muvaffaqiyatli ta'lim uchun intellekt faktoridan kuchliroq ekanligi xarakterlidir» [3].

Ta'lim faoliyatida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning usullari va metodlarini qo'llash bolalarda ijobiy motivatsiyani shakllantiradi, asosiy fikrlash operatsiyalarini rivojlantiradi, kommunikativ kompetensiyani, ijodiy faol shaxsni rivojlantiradi, asosiy kompetensiyalarni rivojlantirishga undaydi va har qanday faoliyatni motivatsiyalash imkonini beradi.

Ta'lim faoliyatini motivatsiya qilishda eng mashhur va keng tarqalgan texnologiyalar shularni o'z ichiga oladi: shaxsga yo'naltirilgan ta'lim; darajali differentsiatsiya texnologiyasi; muammoli ta'lim; tanqidiy fikrlash texnologiyasi; pedagogik ustaxonalar; o'yin va ICT texnologiyalari va boshqalar.

Masalan, U. Glassar ta'kidlaydi: «Ta'limdagi past darajadagi yutuqlar motivatsiyaning yo'qolishiga yoki hatto antimotivatsiyaga olib keladi» [4].

A. K. Markova «antimotivatsiyalar» tushunchasini qo'llaydi, ularni kognitiv motivatsiyaga salbiy ta'sir ko'rsatadigan sharoitlar sifatida ta'riflaydi [5].

Tadqiqotchilarning fikricha, ta'lim faoliyatiga motivatsiyani pasaytirish sabablari quyidagilardan iborat: o'quvchilarning past bilim darajasi; universal ta'lim faoliyatlarining yetarlicha shakllanmaganligi; mustaqil bilim olishning samarali usullarining yo'qligi; sinfdagi past ijtimoiy status, pedagog bilan tarang munosabatlar, ehtimol, o'quvchining ruhiy rivojlanishidagi kechikishlar.

Zamonaviy raqamli ta'lim bosqichida tadqiqotchilar professional faoliyatda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llashni taklif qiladilar. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: smart-ta'lim; uberizatsiya texnologiyasi; o'qituvchi va o'quvchi tomonidan o'tkaziladigan eksperimentallashgan tadqiqotlar; «virtual haqiqat» texnologiyasi; «panoramik tasvirlar» texnologiyasi; «3D modellash»; «ta'lim robototexnikasi»; MSI texnologiyasi (kichik informatik vositalarini qo'llash); multimedia ta'lim kontenti; videorekordini;

edutainment texnologiyasi; gamifikatsiya texnologiyasi, tarmoq kommunikatsiyalari...

Hozirgi zamon pedagogik faoliyatida qo'llanilayotgan ba'zi zamonaviy motivatsion texnologiyalarni ko'rib chiqamiz. Ta'lim muassasalarida RBda smart-ta'limga o'tish allaqachon amalga oshirilmoqda [6].

Smart-ta'lim — bu ta'lim jarayonini axborot smart-texnologiyalar yordamida moslashtirilgan amalga oshirishni nazarda tutuvchi ta'lim paradigmasidir. Smart-ta'lim paradigmasining amalga oshirilishi o'quvchilarning ta'lim faoliyatini motivatsiya qilish bilan birga, o'zgaruvchan ijtimoiy, texnologik va pedagogik muhit bilan moslashuvchan va adaptiv muloqot uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni egallashni nazarda tutadi.

Biroq, smart-ta'lim o'quvchini jonli muloqot va fikrni nutqda ifodalash amaliyotidan mahrum qiladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday holatda ta'lim subyekti fikrlashni shakllantirish qiyinlashadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar o'rtasida muloqot va shaxslararo o'zaro ta'sirda qiyinchiliklar yuzaga keladi, axloqiy tanlov vaziyatlariga emosional-qiyimatli munosabatda bo'lishda qiyinchiliklar paydo bo'ladi, bu vaziyatlarni jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlar asosida boshdan kechirish va his qilish qiyinlashadi.

Uberizatsiya texnologiyasi ta'lim tizimida o'quvchining ta'lim muassasasi, o'qituvchi, ta'lim dasturlari va ularni o'zlashtirish usullarini tanlash imkoniyatlarini kengaytirish orqali shaxsiy ta'lim yo'nalishini tuzishga qaratilgan. Dunyo bo'yicha qo'llanilayotgan «Smart City» kontseptsiyasiga asoslanib, «aqli muassasalar», jumladan, «Smart School» formatida yaratilmoqda [7].

V. S. Moskalyuk ta'kidlaydiki, ma'lum ta'lim ko'nikmalari turli ta'lim darajalarida amalga oshiriladi, lekin raqamli kompetensiyalar butun hayot davomida shakllanadi va yangilanadi [8].

Yana bir motivatsion pedagogik texnologiya — videokreybing (dinamik tarzda chizilgan video, bu chizish va qiziqarli hikoyani animatsiya va maxsus effektlar bilan birlashtirgan video). Videokreyblar o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi va uni uzoq vaqt davomida ushlab turadi. Videokreybing ishtirokchini voqealar yuz berayotgan joyda bo'lish ta'sirini yaratadi. Syujet go'yoki haqiqatan ham rivojlanib borayotganini his qiladi, tomoshabinlarning oldida to'g'ridan-to'g'ri sodir bo'ladi. Videokreyblar emotsiyalarni keltirib chiqaradi. Videokreybingning yangiligi va odatdagi bo'lmaganligi o'quvchilarni ushbu texnologiya yordamida yaratilgan videolarga e'tibor qaratishga majbur qiladi [9].

Tahlil va natijalar. Zamonaviy ta'lim motivatsiyasi yondashuvlaridan biri — Edutainment (edutainment) texnologiyasidir. Kobzeva N. A. Edutainmentni o'yin orqali ta'lim konseptsiyasiga asoslangan texnologiya sifatida tavsiflaydi. Mazmun shundaki, bilimlar tushunarli, oddiy va qiziqarli shaklda, shuningdek, qulay sharoitlarda taqdim etilishi kerak.

Edutainment texnologiyasining xususiyati, zamonaviy ko'ngilochar shakllarni an'anaviy darslar, amaliy mashg'ulotlar, seminarlar va ustaxonalar tizimiga kiritishni o'z ichiga oladi. Zamonaviy ta'lim va o'quvchilar o'rtasidagi muloqotni televizion dasturlar, kompyuter va video o'yinlar, filmlar, musiqa, veb-saytlar, multimedia dasturlarsiz tasavvur qilish qiyin. Edutainment

texnologiyasidagi mashg'ulotlar, imkon qadar, kafeda, bog'da, muzeyda, ofisda, galereyada, klubda o'tkazish tavsiya etiladi.

Edutainment texnologiyasi ta'lim jarayonida ikki tomonlama o'zaro bog'langan faoliyat (subyekt-subyekt muloqoti); ta'lim jarayonini tashkil etishda maqsadning mavjudligi; qulay sharoitlarning mavjudligini nazarda tutadi. Didaktik va texnologik vositalar, motivatsiya va nazorat vositalarining kompleks qo'llanishini hisobga olgan holda, ushbu texnologiya ta'lim faoliyatining aniq natijasini kafolatlaydi.

Innovatsion ta'lim texnologiyasi gamifikatsiya hisoblanadi. Ushbu texnologiya o'yin mexanikasi va o'quvchilarning o'yin fikrlashini qo'llashga asoslangan. Darsda ta'lim faoliyatiga motivatsiyani oshirish maqsadida, pedagog quyidagi gamifikatsiya usullaridan foydalanadi: statuslar, reytinglar, sertifikatlar, ballar, darajalar va hokazo. Ta'lim jarayonida gamifikatsiya elementlari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: kvestlar, munozaralar, ma'lum bir mavzuda turnirlar.

GPS navigatsiya texnologiyasini qo'llashga bo'lgan o'quvchilarning alohida qiziqishi smartfonlardagi GPS, navigatsiya va yo'l-yo'riq dasturlari (masalan, Yandex.Xaritalar, Google.Xaritalar) mavjudligi bilan bog'liq. Hozirda Geokeshing o'yinining veb-sayti nafaqat MDH davlatlari yodgorliklar uchun eng yirik ma'lumotlar bazasiga aylangan.

O'zining professional faoliyatida o'zini rivojlantirish va o'zini namoyon qilishga intilayotgan pedagoglarga quyidagi sxema bo'yicha o'z motivatsion imkoniyatlarini tahlil qilishni taklif qilamiz:

Sizning darslaringizda o'quvchilar uchun qiziqarli bo'ladimi? Ha, yo'q.

Siz o'z predmetingizga qiziqasizmi? Ha, yo'q.

Sizni xursandchilik bilan ishlashga to'sqinlik qiladigan holatlar bormi? Ha, yo'q.

Siz o'z pedagogik faoliyatingizdagi muvaffaqiyatlar va muvaffaqiyatsizliklarning asosiy sabablarini topishga harakat qildingizmi? Ha, yo'q.

Siz o'quvchilarni motivatsiya qilish usullari va usullarini bilasizmi? Ha, yo'q.

Sizning harakatlaringiz ijobiy motivatsion effektga olib keladimi? Ha, yo'q.

Siz o'quvchilarni ma'lum bir ta'lim faoliyati bilan «yuqtira olish» qila olasizmi? Ha, yo'q.

Siz darslarda motivatsion iboralarni ishlatasizmi? Ha, yo'q.

Siz o'z ishlaringizda motivatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llaysizmi? Ha, yo'q.

Savollarga berilgan javoblarning talqini pedagogning motivatsion resurslarini aniqlash va professional faoliyatdagi muvaffaqiyatga erishish yo'llarini belgilash imkonini beradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, pedagogning ta'lim faoliyatini motivatsiya qilishdagi roli o'quvchilarning ongi va his-tuyg'ulariga ijobiy ta'sir ko'rsatishni ta'minlash, ta'lim faoliyatida muvaffaqiyatga erishish motivlarini shakllantirish va rivojlantirishda yotadi. O'quvchilarda ta'lim faoliyatida muvaffaqiyatga erishish uchun ichki motivatsiyani qo'llab-quvvatlash, asosiy psixologik ehtiyojlarni — avtonomiya, kompetentlik, hurmat va muvaffaqiyatli inson sifatida o'zini qabul qilishni rivojlantirish muhimdir.

ADABIYOTLAR

1. Маслова Т.С. Современные теории мотивации в образовательной деятельности / Т. С. Маслова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2015. — № 23 (103). — С. 850-852.
2. Blinov, V. I., Dulinin, M. V., Yesenina, E. Yu., & Sergeev, I. S. (2019). Raqamli professional ta'lim va o'qitish di-daktik konseptsiyasining loyihasi. Moskva: «Pero» nashriyoti. B. 45-47.
3. Glasser, U. (1991). Yutqazmasdan maktablar. Moskva: Progress. — 184 b.
4. Ilyin, E. P. (2008). Motivatsiya va motivlar. Sankt-Peterburg: Piter. — 512 b.
5. Markova, A. K. (1983). Maktab yoshida o'qish motivatsiyasini shakllantirish. Moskva: Prosveshchenie. — 65 b.
6. Moskalyuk, V. S. (2019). Ta'lim tizimini raqamlashtirish tushunchasi va mohiyati. Fan va ta'lim bugun, №10 (45), B. 15-17.
7. Shefer, E. A. (2021). Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo'llash. Yosh olim, №16 (358), B. 22-25.
8. Surayyo Umirzoqova Xudoyberdiyevna. "Theoretical Basis For The Development Of Social Competence In Students". Global Scientific Review, vol. 27, May 2024, pp. 39-43
9. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. М. Изд-во «Просвещение», 1969 с.227-229]
10. Сурайё Умрзокова Худойбердиевна. (2023). Вопросы развития интеллектуальной компетентности студентов. E Conference Zone, 26-30. _didakticheskoy_konceptii.pdf (дата обращения: 30.11.2019).